

Psikanaliz Defterleri 6
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Şiddet ve Yıkıcılık

Yapı Kredi Yayınları - 5804
Cogito - 256

Psikanaliz Defterleri 6 • Çocuk ve Ergen Çalışmaları
Şiddet ve Yıkıcılık
Yayına hazırlayan: Tijen Demirörs
Yayın kurulu: Tijen Demirörs, Sezai Halifeoğlu,
Talat Parman, Şeyda Postacı, Alper Şahin, Neslihan Zabcı

Redaktör: Dürrin Tunç
Düzeltili: Filiz Özkan

Tasarım: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Arzu Yaraş

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Telefon: (0 212) 693 00 08
Sertifika No: 36150

1. baskı: İstanbul, Mayıs 2021
ISBN 978-975-08-5056-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2021
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
psikanalizdefterleri@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Psikanaliz Defterleri 6
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Şiddet ve Yıkıcılık

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

- 7 • Gerekçe Yayın Kurulu
- 9 • Önsöz Tijen Demirörs
- 15 • Bebeklikten Ergenliğe: Yıkıcılığın Yolları Philippe Jeammet
- 31 • Erken Travma ve Yıkıcılığın Alevlenmesi René Roussillon
- 43 • Çocukluğun Vahşi Şeyleri: Anneyi Yok Etmek ve Yeniden Bulmak
Tuba Tokgöz
- 55 • Ergenlikte Annebaba Katli François Marty
- 67 • Şiddete Meyilli Genç Bir Adamın Analizinde Özdeşleşme ve Kimlik
Etkileşimi: Teknik Meseleler Rosine Perelberg
- 89 • Hiç Bitmeyen Savaş Chris Joannidis
- 99 • Bir Şiddet Eylemi Olarak Özkıyım Talat Parman
- 119 • Evlat Edinilmiş Ergenlerde Kendine Dayatılan Bir Şiddet Türü
Olarak İntihar Girişimleri Marjorie Roques ve Anne-Valérie Mazoyer
- 129 • Anoreksik Semptom Ne İşe Yarar, İşlevi Nedir ve Bize Ne Söyler?
Kerime Camadan
- 137 • Bazı Anoreksiya Vakalarında Görülen Bir Ergenlik Düşlemi:
Anneyi Yiyip Bitirme Korkusu Mary T. Brady
- 145 • Şiddet Olarak Fobi Filiz Torun
- 155 • Aile İçi Şiddet Sezai Halifeoğlu
- 165 • Aşırı Korumacı Anneliğin Şiddeti: Perihan Mağden'in *Biz Kimden
Kaçıyorduk Anne?* Romanı Üzerinden Bir Değerlendirme Tijen Demirörs
- 181 • Mağdur Edilenden Mağdur Edene Ergenlikte Yasa Dışı Eyleme
Geçişi Dair Mağdurbilimsel (Viktimolojik) Bir İnceleme Defne Satgan
Gouban
- 193 • Şiddet Dürtüsünden Zorbalığa: Teknolojik Araçların Etkisi
Neslihan Zabcı
- 203 • Katkıda Bulunanlar

Gerekçe

Değerli okurlar,

Yirmi beş yıl önce başladığımız Türkiye’de psikanalizi ve psikanalitik uygulamayı kurumlaştırma çabamızda başarıya ulaştık. Hem ulusal hem de uluslararası düzlemlerde tanındık ve hayli önemli bir yer edindik. Çeyrek yüzyıl bireysel yaşamlar için uzun görünebilir. Ama insanı anlamakta devrim yaratmış bir kuramın uygulamasının Türkiye gibi büyük bir ülkede hızla yaygınlaşmasının başarılmış olması açısından da göreceli olarak kısa bir süredir. Bu süre zarfında psikanaliz dernekleri kurduk, onların ulusal ve uluslararası düzeylerde tanınmasını sağladık. Aynı zamanda psikanalizi tanıtmayı ve geliştirmeyi hedefleyen çok sayıda etkinlik düzenledik ve onlarca yayın yaptık. Yirmi beş yıl önce ülkemizdeki psikanalist sayısı bir elin parmaklarını geçmezken, bugün Uluslararası Psikanaliz Birliği’ne bağlı olan İstanbul Psikanaliz Derneği ve Psike-İstanbul dernekleri bünyesinde yüzden çok üye ve aday psikanalist, alanda çalışmalarını sürdürmektedir.

Bugün bir önemli adım daha atıyor ve şimdiye kadar nispeten eksik bıraktığımız çocuk ve ergen psikanalizi alanında yayın ve etkinliklerden oluşacak bir çalışmayı başlatıyoruz. Elinizde tuttuğunuz ve düzenli olarak yayımlanacak olan *Psikanaliz Defterleri Çocuk ve Ergen Çalışmaları* bu çabanın ilk ürünü olarak, psikanalizin ayrılmaz bir parçası olan çocuk ve ergen psikanalizi alanında özgün yazılara ve çevirilere yer verecek. *Psikanaliz Defterleri*’ne yine aynı alanda özgün ve çeviri yapıtların yayımlanacağı ve Cogito Dizisi’nde yer alacak bir kitap dizisi de eşlik edecektir. Türkiye’de bir çocuk ve ergen psikanalizi kitaplığı oluşturmayı hedefleyen bu yayın çabamızı, çeşitli toplantı ve etkinlikler düzenleyerek de desteklemeyi planlıyoruz. 2018 sonbaharından bu yana, Yapı Kredi Kültür Merkezi’nde her ay düzenlediğimiz toplantılarda çocuk ve ergenlerin sorunlarını psikanaliz kuramından ve uygulamasından yola çıkarak tartışıyoruz.

Mesleki yaşamlarında çok uzun süredir çocuk ve ergen analizanlarla çalışan bizler, psikanalizin bir “bütün” olduğuna inanıyoruz. Evet, psikanalizin ilk uygulamaları erişkin bireylerle yapılmıştır ve psikanalitik çerçeve ve düzenek de bu yaş grubuna göre düzenlenmiştir. Ve şüphesiz çocuk ve ergenlerle çalışırken analitik çerçeve ve düzenekte bazı değişiklikler yapmak

gerekmektedir. Ancak psikanalitik kuram ve süreç analizanın yaşına göre değişmez. Sigmund Freud'dan başlayarak hemen tüm psikanalistler, insan ruhsallığını doğumdan ölüme kadar bir süreklilik içinde gelişen dinamik bir yapı olarak ele almışlardır. Bugünün sorunlarının kaynağının geçmişte yattığını öngören psikanalitik yaklaşıma göre, bir erişkinin psikanalizinde yalnızca günceli değil geçmişi yani çocukluk ve ergenlik dönemleri de zorunlu olarak ele alınır. O nedenle erişkinle yapılan psikanalitik çalışma bile bir anlamda bir çocuk ve ergen psikanalizi uygulamasıdır. Öte yandan çocuklarla, ergenlerle dahası bebeklerle yapılan psikanalitik çalışmalar, psikanalitik kuramın gelişimine çok önemli katkılar sağlamıştır.

Bugün ortaya çıkışının üzerinden yüzyıl geçtikten sonra, psikanalizin erişkin-çocuk-ergen-yaşlı bireylerle olan özgün uygulamalarının tek bir bütünü yani “psikanalizi” oluşturduğunu söyleyebiliriz.

O nedenle “tek bir psikanaliz var” diyor ve analizanın yaşı ne olursa olsun onunla çalışanın da –seansta bilinçdışını, aktarım/karşı-aktarım ilişkisini ve çerçeveyi dikkate aldıkça– “hep aynı psikanalist” olduğunu söylüyoruz.

**Tijen Demirörs, Sezai Halifeoğlu, Talat Parman,
Şeyda Postacı, Alper Şahin, Neslihan Zabcı**

Önsöz

Psikanaliz Defterleri: Çocuk ve Ergen Çalışmaları kitap dizimiz üçüncü yılını tamamlarken altıncı sayımızın temasını “Şiddet ve Yıkıcılık” olarak belirlemiştik.

Tüm dünyayı etkileyen pandeminin birinci yılının tamamlandığı bu dönemde, çok şeyden mahrum ve kapatılmışlık hissiyle eyleme geçemez halde bulduk kendimizi. Özellikle gençleri zorlayan bu eylemsizlikte ruhsallığımıza neler olduğuna bakmak için şiddet ve yıkıcılık teması aslında anlamlı oldu. Yaratıcılık, yıkıcılığımızı yeterince aynalayabildi mi acaba?

İlk makalemiz, ergenlik dönemi ruhsal gelişiminin psikanalitik yorumu, bu dönemde ortaya çıkan psikopatolojik olgular ve özellikle psikoz, yeme bozukluğu gibi konularda uluslararası bir otorite kabul edilen **Philippe Jeammet**’ye ait. “Bebeklikten Ergenliğe: Yıkıcılığın Yolları” isimli bu önemli yazı referans niteliği taşımaktadır. Jeammet yazısında kişiliğin yapısının gelişiminin iki ekseninde ele alınabileceğini, birinci eksenin ilişkisel bir niteliğe sahip olduğunu ikinci eksenin ise insana özgül olan bağlanmanın ve farklılaşmışlığın farkında olunması olduğunu belirtir. Özsaygı ve narsisizm böylece gelişir ve Jeammet’nin narsisistik temeller olarak tanımladığının özü de bu yaklaşımdır. Öte yandan kendisi olabilmek için ötekilerden beslenmek dahası arzu duymak da gereklidir ama bu özne için aynı zamanda tehdit edici bir edilgenliğe de teslim olmak demektir. Burada yıkıcılığın kökenlerini gören Philippe Jeammet bu kapsamlı yazısında öznelliği ve hatta kimliği tehlikeye atan nesneye duyulan arzusunun nasıl narsisistik bir tehdit olarak algılanabileceğini ortaya koyar ve tüm bu yaklaşımını ergenlik sorunsalı dolayısıyla yeniden ele alır.

René Roussillon’un “Erken Travma ve Yıkıcılığın Alevlenmesi” isimli yazısı ikinci makalemizdir. Şiddet ve yıkıcılık kelimelerinin kötü ününe rağmen Roussillon, yaratımın, kendilik olumlamasının veya herhangi bir tamamlanmış sürecin bir yıkıcılık bileşeni içermeden oluşamayacağını savunmaktadır. Şiddet ve yıkıcılığı Winnicott’un kuramları üzerinden değerlendiren Roussillon, erken dönem anne çocuk ilişkisinden bahseder. Nesnenin ayna işlevinin başarısızlığının yıkıcılığı alevlendirmesine değinir. Uyanan yıkıcılık karşısında nesnenin hayatta kalamayışı ve sonuçta nesne kullanımının gerçekleşememesi anlatılır. Yazı ayrıca insanın içsel çatışma kalıbını üç ayrı şekilde betimler; çiftedeğerlilik çatışması, oto ve heteroerotizm arasındaki çatışma ve otoerotizmin içindeki çatışma.

Tuba Tokgöz, “Çocukluğun Vahşi Şeyleri: Anneyi Yok Etmek ve Yeniden Bulmak” isimli makalesinde bizi bir çocuk kitabının büyüsunu içine alır. Maurice Sendak’ın yazdığı ve resimlediği *Vahşi Şeyler Ülkesinde* isimli kitapta kızgınlık ve yıkıcılık duygularının nasıl dönüştürülebileceğiyle ilgili içsel bir yolculuk hikâyesi anlatılır. Makalede bu konu Winnicott’un saldırganlık, nesnenin kullanımı, nesnenin hayatta kalması ve oyun ve gerçeklik kuramları üzerinden inceleniyor. Winnicott’a göre ancak yetersiz bir çevrede saldırganlık gerçek şiddet ve yıkıma dönüşebilir. Yeterince iyi bir çevrede büyüyen çocukta, saldırganlık çalışma ve oyunla ilintili faydalı bir enerji olarak kişilikle bütünleştirilir.

François Marty, ergenlik döneminde ortaya çıkan şiddet ve suç olgularına özel önem vermiştir. Bu sayımızdaki değerli makalesinin başlığı “Ergenlikte Annebaba Katli”dir. Ergenlikte insan öldürme ile annesini öldürme arasındaki farkı, psikoz ve antisosyal kişilik örgütlenmesi gibi psikopatolojik durumlar ve sabıkalı olma durumu ve çocukluk çağında ruhsal yada fiziksel travmaya maruz kalmış olanlar bağlamlarında ele almaktadır. Annebaba katli düşlemi ile annesini katli eylemini birbirinden net bir şekilde ayırır. Bu düşlem, ergenlik döneminin kilometre taşlarından birini oluşturur; uygun nesne arayışı, öznelliğe erişim ve ruhsal özerklik için gereklidir. Eyleme geçip annesini katlini gerçekleştirmek ise o denli simgeleştirmeden uzak, büyütücü değil son derece yıkıcı olan psikotik bir organizasyon gerektirir. Annebaba katlinin, oedipal düşlemin gerçekleştirilmesi değil, aksine bu düşlemin öldürülmesi olduğunu detaylı bir biçimde anlatır.

Rosine Perelberg “Şiddete Meyilli Genç Bir Adamın Analizinde Özdeşleşme ve Kimlik Etkileşimi: Teknik Meseleler” isimli makalesine, özdeşleşme ve kimlik arasındaki farkın altını çizerek başlar. Bu ayrımı, birey ve kişi arasındaki farkla paralel bulur. Karl olgusu merkezinde şiddete eğilimi, erillik, dişillik ve fallus kavramları üzerinden derinlemesine inceler. Karl’ın analitik sürecinde önbilinci inşa edebilmek amacıyla, aktarımda ve karşıaktarımda ifade buldukları, deneyimlendikleri haliyle duygu, imge ve sözcükler arasında “bağ kurmada” ısrarcı olmak önemli olmuştur. Karl’ın simgesel bir alana kademele geçmesine işaret eden kuşatılmış alanın temsillerine erişebilmeleriyle sonuçlanır yazı.

Chris Joannidis “Hiç Bitmeyen Savaş” başlıklı makalesinde, ruhsal travmanın nesillerarası aktarımındaki bilinçdışı mekanizmaları tanımlamaktadır. Savunmacı bir biçimde bebeğin ruhsallığına yansıtılan şeyin aslında annesinin bilinçdışındaki sindirilemeyen unsurlardan ibaret olduğu savını örneklendirmek için klinik bir vaka sunulmaktadır. Bebekle bu süreç sonucunda ortaya çıkan uyumsuzluk halinden dolayı, söz konusu unsurlar ne

kadar içe atılsa da özümsemez, bebeğin kendiliğine yabancı kalır. Rahatsız edici varlıkları, bebeğin ve uzun vadede yetişkinin iç dünyasının işleyişine ciddi ölçüde etki eder. Ayrıca, kişinin öznel akıbetlerinin ortaya çıkışında da belirleyici rol oynar. İçe atılanların kaynağının yavaş yavaş fark edilmesiyle ve özdeşleşmenin özenle kırılmasıyla, derinlemesine çalışmak için gereken özgürlük ve nihayetinde ruhsal bir değişiklik yaşanması umudu ortaya çıkabilir.

Talat Parman “Bir Şiddet Eylemi Olarak Özkıyım” başlıklı yazısında özkıyım konusunun ilk psikanalistler tarafından nasıl ele alındığını tarihi metinlere gönderme yaparak aktarıyor. İlk psikanaliz derneğinde, 1910’larda yapılan bu tartışmalar başta Sigmund Freud olmak üzere birçok öncü psikanalistin hem özkıyım özelinde hem de genel olarak insan ruhsallığında kendine yönelik şiddetin varlığının anlaşılması konusunda önemli ilerlemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Parman yazısında ilk psikanalistlerin de ergen özkıyım örneklerinden yola çıktığını vurgulayarak yaşamın bu döneminde özkıyım ve girişimlerinin sıklığının altını çizmekte ve bunun nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır.

Marjorie Roques ve Anne-Valérie Mazoyer’in “Evlat Edinilmiş Ergenlerde Kendine Dayatılan Bir Şiddet Türü Olarak İntihar Girişimleri” isimli makaleleri evlat edinilme yoluyla soya katılmanın, çocuk ve annebaba üzerindeki ruhsal karşılıkları anlatılarak başlar, psikanalitik psikopatolojide intihar davranışını inceleyerek devam eder. Yürütülen psikoterapide evlat edinmenin öyküsü ve koşullarının, ilişkilerin birbirine uyumlu hale gelmesinin, aile dinamiklerinin öneminden bahseder. Çaresizliğin (“terk edildim”) yerini tümgüçlülüğe bırakışını (“ben saldıranım”, “ölmeyi seçen, terk eden benim”) ele almanın öneminin altı çizilir.

Kerime Camadan “Anoreksik Semptom Ne İşe Yarar, İşlevi Nedir ve Bize Ne Söyler?” başlıklı yazısında, nevrotik bir anoreksinin düzenlenişini ve öznenin bir “iyileşme çabası” olarak anoreksiyi ele almıştır. Doyuma ulaşmanın tüketmekten değil fakat “hiçbir şey”den geçmesi, beden statüsü ve Ötekinin söyleminde nasıl bir nesne yerine konduğu anoreksik hastanın terapötik tedavisinde temel bir önem teşkil etmektedir. Belçikalı yazar Amélie Nothomb’dan alıntılarla sonlanan yazı Lacancı bakış açısıyla özenle kaleme alınmıştır.

Mary Brady’nin “Anneyi Yiyip Bitirme Korkusu” isimli yazısı yeme bozukluklarıyla ilgili ikinci makalemizdir. Bazı anoreksiya vakalarında görülen bir ergenlik düşlemi olarak tanımlar bu korkuyu Brady. Henry Rey’in bir hastasını anlatımı üzerinden anoreksiya nervoza kavramsallaştırmasını detaylarıyla açıklar.

Filiz Torun “Şiddet Olarak Fobi” isimli makalesinde, fobik oluşumun ergenin dünyasında kendisini ifade etmenin bir yolu, bir dil arayışı oldu-

ğunu belirtir. Bir mesafeden ötekine açılmanın bir yolu olarak da mutlaka karşılık bekler der. Fobi sayesinde ergenin kendi içinde tanıyamayacağı şeyi başkalarında algılamayı olası kılan bir iç çatışma unsurunun dışallaştırıldığı söyler. Pink Floyd'un *The Wall* (Duvar) albümünden alıntılar yapılarak simgesel duvarın ergenlikteki önemi anlatılır. Duvar, içinde özerkliğin gelişebileceği sınımlanacak bir alan yaratımında önemlidir, koruyucudur ama aynı zamanda da engelleyicidir. Duvarların çıkışı sağlayacak kapılara, bu kapıları işaret edecek diğerlerine, –ergenler için yetişkinlere– olan ihtiyaç anlatılır.

Sezai Halifeoğlu'nun makalesi, Yapı Kredi Kültür Sanat'ın YouTube üzerinden 21 Şubat 2021 tarihinde düzenlediği "Psikanalistlerle Çocuk ve Ergen Söyleşileri"nde yapılan konuşmanın metnidir. Halifeoğlu yazısına, aşkı Lacancı bakış açısıyla, insanın kendinde eksik olana çekilmesi, eksikleriyle kabul edilme arzusu olarak tanımlayarak başlar ve bu duygunun aileyi kuran kadın ve erkek arasındaki gelişimiyle devam eder. Temelde kadın erkek ilişkisi içindeki şiddet ve yıkıcılığı ele alır, yansıtmacı özdeşleşmeler üzerinden yürüyen mekanizmaları açıklar. Aile içinde çocuğun maruz kaldığı şiddet biçimlerinden birisi olarak, annesinin ve çocuk arasındaki ilişkilerde eksikliğin öneminden bahseder. Eksik olduğumuzu gösteren her kişiye öfkeyle karşılık verilmesinin doğallığını anlatır.

Benim yazım ise "Aşırı Korumacı Anneliğin Şiddeti"ni Perihan Mağden'in *Biz Kimden Kaçıyorduk Anne?* romanı üzerinden ele almaktadır. Anne-çocuk bağının tekilliğinin, birliğin gerekli olduğu dönemin ötesine uzadığı, üçüncüye ve diğerlerine yer açılmadığı durumdaki boğuculuğunu ve kısırlığını, kendi üzerine dönen yıkıcılığını anlatmaya çalışır. Diğerlerini tehlikeli ve zalim gördüğü için çocuğu tümünden korumaya almaya çalışan bir annenin, zalimlik ve şiddetten başka bir şey aktaramadığı bir olgu üzerinden, aşırı koruma eğilimi, mekanizmaları ve sebepleri anlatılmaktadır.

Defne Satgan Gouban, "Mağdur Edilenden Mağdur Edene" isimli makalesini, ergenlikte yasa dışı eyleme geçişe dair viktimolojik bir inceleme olarak tanımlamıştır. Nesilden nesile aktarılan travmaların, nasıl çocuk ve yetişkinin ruhsal alanlarının iç içe geçmiş olmasından kaynaklanabildiğini, özdeşleşmelerin oynadığı rol ve birleşmeyi önlemesi bağlamında etkili olduğunu anlatmaktadır. Agathe olgusunu üzerinden konuya detaylı bakan yazar, 16 yaşındaki Agathe'in yasa dışı eyleme geçerek, annesiyle arasında olan çatışmanın çözümünü ve ayrılabilme/bireyselleşme çabasını nasıl adli makamlara bilinçdışı bırakmış olabildiğini anlatmaktadır. Yazının altını çizdiği bir diğer önemli kavram ise anlatıma dökmenin (*narration*), simgeleştirme yoluyla travmayı kapsayıcı etkisidir.

Son makalemiz ise oldukça önemli ve güncel bir konuda: **Neslihan Zabcı** “Şiddet Dürtüsünden Zorbalığa: Teknolojik Araçların Etkisi” isimli makalesinde, gelişen teknoloji ile gelen ulaşılabilirlik ve ulaşılabilirlik durumunun, anonimitenin, saldırganlık ve/veya hazzı ulaşma yolunda nasıl bir zemin oluşturduğunu, tümgüçlülük yanılması nasıl beslediğini kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Mavi Balina isimli bilgisayar oyunu ve neden olduğu acı yıkıcı sonuçları ruhsallığın içerisinde değerlendirilmektedir. Sapkın narsistik ilişkilerdeki diğerinin özerk olmasına izin vermeme durumunun nasıl en erken dönemlerde aile içinde başladığını ve bunun ergenlikle birlikte zorba ya da mağdur olmaya evrilebildiğini araştırmaktadır.

Bu son sayımızın çocuk ve ergen ruhsallığıyla ilgilenen herkese fayda sağlayabilmesi dileğiyle...

Tijen Demirörs

Philippe Jeammet

Çevirenler: Burak Maşalacı - Talat Parman

Bebeklikten Ergenliğe: Yıkıcılığın Yolları*

Yıkıcılık: Metapsikolojik olmaktan çok fenomenolojik olan bu kavram bana insanın “sınırsız yıkıcılık yetisini” nitelemek için özellikle değerli gözükmüştür. İnsanın bu özgül yetisi diğer bir yetisiyle aynalanır: Yaratıcılık. Bu ikisinin birlikte geliştiklerini düşünüyorum. Onların bebeklikle ve daha çok ergenlikte ortaya çıktıklarını ve toplumsal bağlama göre ya bir yana ya da öteki yana evrildiklerini görüyoruz. Ancak her ikisi arasında yer alan gizil dönemi yani benliğin yapılandığı usluluk çağını¹ da unutmamak gerekir ki böylece benliğin önemini yeniden keşfediyoruz. Bu, yarattığı boşlukla sınır durumlar ve narsisistik sorunsallar olarak adlandırılan patolojilerde yeniden ortaya çıkmıyor mu? Bu da bize tersine benliğin çağımızda hayli zorluk içinde olduğunu ve bu usluluk çağının yani gizil dönemin, çevresine son derece bağımlı olan bebekle kendi yazgısını eline almak zorunda olan ergen arasında ne denli temel bir evre olduğunu gösteriyor. Ergen bunu ancak bu dönemde çok büyük güçlüklerle karşılaşmamışsa ve özellikle kendi yetilerinin ve yeteneklerinin gelişimi için gerekli kaynaklardan beslenebilirse başarabilir.

İnsana Ait Bir Özgüllük: Kişiliğin Çelişkili Gelişimi

Kişilik yapılanmasının şematik olarak iki ekseninde oluştuğu düşünülebilir. Birinci eksen ilişkisel bir niteliğe sahiptir: Bireyin çevresiyle iletişimde oluşur. İnsana özel değildir ve en gelişmiş hayvanlarda da vardır. Ancak insana özgü olan, bu bağlanmanın, bireylere ve özellikle de cinsiyete göre farklılaşmışlığının bilincinde olmasıdır. Bu ikinci eksen ise çok daha özgüldür.

* “Du Bébé à l'Adolescence”, *Le Carnet Psy*, Sayı 112, Kasım 2006, Ed. Cazaubon, Nanterre, s. 21-29. Türkçe çevirisi yazarın izniyle yayımlanmaktadır.

1 Usluluk Çağı (*Âge de Raison*), çocukluktan çıkışla ergenlik başlamadan önceki yaşam dönemidir. Psikanalitik kuramda bu gizil (latent) döneme karşılık gelmektedir. (ç.n.)

Doğmakta olan öznenin bu özerkleşmenin bilincinde olması, bunun sonucu olarak narsisizm diye adlandırılan özsaygının (*estime de soi*) gelişmesidir. Dönüşlülük (refleksif) yetisi yani kendini görmek, kendini yargılamak, kendini bir özneben (*Je*) ve benlik (*Moi*) olarak bölebilmek, bir sonu olduğunu algılamak, eksiklerinin, bağımlılığının farkına varmak, kendisini ötekilerle karşılaştırabilmek –ki bizce kültürün gelişimine katkıda bulunan narsisizmin insana özgü olan boyutunu göstermektedir– bütün bunlar batılı liberal uygarlığımızın doruk noktasına çıkardığını gördüğümüz öznenin doğuşunun temellerini oluşturmaktadır.

Narsisizm dönüşlülük yetisi olmadan düşünülemezse de yalnızca ona da indirgenemez. Ötekilerin bize yönelttikleri bakışa duyarlı olmak anlamında kendine bakışın niteliği, bu bakışı beklemek ve hatta aramakla ve bu karmaşık nitel durumu güvence altına alan süreklilik ve kendiliğin devamlılığı duygusuyla, yani Balint’ın tanımladığı “temel güven”le ve nihayet en gelişmiş biçimiyle özsaygı edinilmesiyle bağlantılıdır. Bu temel yapıyı narsisizme dayanak sağlar ve ona güven duyma veya şüphe etme, sakın olma ya da kaygılı dikkat, dinginlik veya doymazlık gibi duygusal niteliklerini verir. Bu ana temel karakter duygusal yaşamın rengi ile kişinin kendine ve dünyaya bakışının coşkusal tonunu belirler.

Bizim “narsisistik temeller” (Jeammet, 1989) olarak tanımladığımız ve J. ve E. Kestenberg (1972) gibi yazarların geliştirdikleri Kendiliğe (*Soi*) yakın olan kavram işte budur. Bu temeller iç güvenlik ve süreklilik duygusuna zemin oluştururlar. J. Bolwby’nin (1984) geliştirdiği *güvenilir, güvenilmez* (*secure, insecure*), düzensiz ilişki kavramı daha sonra M. Main (1995) ve yakın tarihlerde P. Fonagy (1996) gibi yazarlar tarafından benzer bir biçimde ama daha doğrudan nesne ilişkisine yoğunlaşarak ele alınmıştır.

Bu narsisistik temeller nasıl oluşur? Esas olarak ilk bağlanma nesneleriyle ilişkide oluşurlar, ancak burada nesneyle kendilik arasındaki fark sorgulanmaz. Nesneyle nitelikli bir birincil ilişki olmadan sabit ve *güvenilir* narsisistik temeller oluşamazsa da nesne yalnızca bebekte yarattığı etkinlik hazzı niteliğiyle vardır. İşte Winnicott’un (1971) tanımladığı çelişki budur: Çocuğun nesneyi yaratabilmesi için nesnenin daha önce var olması gerekir. Biz buna bebeğin çevresiyle ilişkide haz duyabilme niteliğini ve bunu kendinde taşıdığını ve nesnenin yokluğunda bile etkinlik hazzı içerisinde onu kendisine mal ettiğini ekleyebiliriz. Bunun ilk örneklerinden biri memeyi beklerken dudakların ve dilin emilmesinden alınan hazdır. Böylece çocuk doyumun hep gerçekleşeceğine güven duymaya başlar, bu çevresine ve kendisine güven duymak demektir. Bu güvenden bekleyebilme yetisi doğar, bununla birlikte özne üzerinde ağırlığı olan ve davranışlarını koşullayan dış

zorlanmalara olduğu kadar iç zorlanmalara karşı da elbette göreceli bir tür seçim özgürlüğüne sahip olma yetisi elde edilir.

Bu güven bardağı olduğu gibi dünyayı da “yarısı boş”tan çok “yarısı dolu” olarak görmeye olanak sağlar. Bu olumlu bakışın kendisi bile hem bağ kurmaya hem de şişeyi doldurmaya yeterli olur. Tabii ki özneyi kırılan hale getiren ötekileri ve aynı zamanda kendine olan söz konusu güven birikimini yok eden bir “travma” ortaya çıkmazsa. Çevre, tersine, çocuğun ritmine ve beklentilerine uyum sağlayamazsa, kısaca tüm arzuları engellerse veya ona yanıt vermeden önce çok beklerse, çocukla onu anlamayan dünya arasında fazla çabuk, fazla ani ve fazla yoğun bir biçimde kendisini çok güçsüz hissetmesine neden olan bir uzaklık oluşur. Erken dönem ilişki yoksunluğu (*carance*) olgularında çocuk duyular (*sensations*) arama çabasına girer. Annenin yerini dolduracak ve her zaman kendine dönük yıkıcı bir boyutu olan, acı veren duyular arar. Yatırım yapılan nesnenin yokluğu bedensel veya zihinsel bir etkinliğe başvurulmanın hazzıyla giderilmek yerine, beden mekanik bir biçimde kendi kendine uyarılır. Bu yatırımın şiddeti ve yıkıcı özelliği bağın ilişkisel niteliğinin kaybıyla ve insanlaşmaktan çıkma (*déshumanisation*) olarak adlandırılanla orantılıdır.

Kendisi olabilmek için ötekilerden beslenmek ve aynı zamanda farklılaşmak gerekliliği ve bu iki gerekliliğe dayanan iki gelişim çizgisi arasında bir uyumsuzluk gizilgücünün (*potentiel*) ortaya çıkması, bize insanın bu dönüşlü özgüllüğünün bir sonucu gibi görünmektedir. Ötekilerden beslenmek, kendisine nüfuz edilmesine, içselleştirme (*incorporation*) ve içealma (*introjection*) hareketlerinin gelişmesine izin vermek anlamına gelir. Benlik için bu, farkına varılır varılmaz tehdit edici olan bir edilgenliğe teslim olmayı kabul etmektir. Bu da ancak, hazzın hâkim olması ile sınırlar ve farklılıklar sorunu hemen hemen hiç ortaya çıkmazsa gerçekleşebilir. Çevre bebeğin gereksinimine uyum sağlamadığında, çocuk fazla erken ve fazla yoğun bir biçimde güçsüzlüğüyle yüzleşmek durumunda kalır. Bu durum özne ve nesne arasında, narsistik koruyuculuk ve nesneye olan açlık arasında bir zıtlık ortaya çıkmasına yol açar.

Bu, gelişimin çelişkilerinden ilkidir: Özne, ne kadarının ona ne kadarının ötekine ait olduğunu düşünmeden, bolca doyurduğunda ancak kendisi olur. Narsistik temellerin sağlamlığı nesnenin çekim gücüne karşı uyarım kalkanı işlevi görür. Bu sağlamlık ancak nesne ilişkisi çok patlayıcı hale geldiğinde eksikliğini algıladığımız bir süzgeç ve bir sınır sağlar. Bu patlama yalnızca niceliksel olamaz. Gücünü bazı patolojilerde ve özellikle duygu durum bozukluklarında görüldüğü gibi narsistik süzgecin zayıflığından alır (Jeammet, 1991). Onun eksikliğinde, nesne bir düzensizlik erki elde